

Jan Neruda - Balady a romance

Balada dětská

Matka zdřimla na úsvitě.
Dítko vyjeveně hledí –
v nožičkách mu Smrtka sedí.

Malá Smrtka, sama dítě,
na hlavičce věnec bílý,
ve košilce drobné tílko,
v ručkách drží hravé sítě
jako k honbě na motýly.
A ty ruce jako hůlky,
žluté jako z vosku čílko,
místo oček modré důlky.

„Pojď děťátko, pojď holátko,
na chvílečku, jen nakrátko!
Zahrajem si na Hélice
andělíčkův při muzice
co dvě bílé holubice.“

„Matička mně nedovolí,
a mne tělíčko tak bolí!“

„Pojď děťátko, holoubátko!
Přišla jsem ti ku pomoci,
nemoc nemá více moci,
venku ve andílkův kůru
poletíš až k nebi vzhůru.“

„Matička mně jítí nedá –
myslím, že už hlavu zvedá.“

„Pojď děťátko, pojď babátko!
Posílá mne Jezulátko,
posílá královna nebe,
abych přivedla jim tebe,
posílá mne ta tvá svatá:
,Ať už jde má dcerka zlatá!‘ “

„Pojďme, pojďme - ale z ticha,
ať se matička nevzbudí!
Něco těžkého ji trudí,
i když dřímá, těžce vzdychá,
ňadro bolestně jí skáče,
a když vzhledne, ihned pláče.“

Romance helgolandská

Bouř žene koráb v divokém běhu.
John lampu klamnou k skále přivěsil

a dí: „Bůh žehnej břehu!“

A koráb k světlu žene se a v trysku
se náhle před úskalí překotil,
a stěžněm vězí v písku.

John zavejsknul si ve syčící pěnu:
„Má dceruška si chystá veselku,
dnes pomohu jí k věnu!“

A člunek jeho jako liška běží
po těžkých vlnách tam, kde zvrhla loď
jak černá rakev leží.

John nenavykl marně tratit času,
svou sekyru hned v koráb zarazil,
vtom z nitra doslech hlasu.

„Jen pospěš, pospěš!“ zní to dutě zdůli,
„a všeho zboží půli dostaneš,
i všeho zlata půli.“

John naslouchá a vytřešťuje zraky –
„Aj pakli jedna půle bude má,
toť bude druhá taky!“

A rychle s člunkem ku břehu uhání.
Po celou noc se k lodi nevrátil,
až teprv po svítání.

Až po svítání, v bílé ranní době
zas sekyru svou v koráb zaráží,
a uvnitř již jak v hrobě.

Již voda otvorem si cestu klestí,
teď vyhoupla si první mrtvolu,
John rychle po ní pěstí.

Tvář mrtvou k sobě obrátil: „Eh kletě!
je po svatbě - já tady za vlasy
mrtvého držím zetě!“

Balada stará – stará!

Rukama lomila, po břehu chodila,
na kámen poklekla, dceru porodila.

„Chceš ty, matičko má bledá,
bych Ti rybek nalovila?“
— Jak bys sítě rozhodila,

vždyť ses sotva narodila! —

„Chceš ty, matičko má bledá,
bych si plinky vybělila?“
— Zanech plinek, dlouhá cesta,
čas, bys sobě popílila! —

„Vlna s vlnou v rozhovoru,
mám se po vodě dát dolů?“
— Po vodě se dáme spolu,
zastavíme mlýnská kola,
aby mladý mlynář věděl,
kdo ho před soud boží volá! —

Balada česká

Žil jednou v Čechách smavý rek,
vám známý rytíř Paleček;
on samý šprým a nápad byl,
rád dobře jed a dobře pil,
a lidem dobře činil.

Rád jed a pil, jak povídám,
však ještě něco dodat mám:
on též rád bloudil po Čechách —
a pak byl vždy jak v mátohách
a nevěděl, kde stojí.

„Nu, nu“ - kdys zazněl náhle hlas —
„pan rytíř je už ve snách zas?“
a Paleček jak přimražen!
Aj před ním kolo bujných žen,
a v prostřed Vesna sama.

„Jen neboj se, tys celý muž,
ty se mi ze všech líbíš — nuž
mé slovo k smělosti tě zve,
rci jakékoli přání své —
však vtípně jen a hbitě!“

Již rytíř bez všech rozpaků
si hodil hlavou: „Tedy řku
a prosím: až bych jednou zdech,
mne výročně vždy ožít nech,
na osm dní - to zjara!“

Když zas svět jednou krásným je,
když zem se celá rozsměje,
pak, Vesno, milostiva buď,
na osm dní mne jenom vzbud’!
A Vesna kývla: „Staň se!“

Od časů těch, děj se co děj,
fialek vůní budí jej,
slavíkův ven jej volá hlas,
pan rytíř vstává bujný zas
a rozkročí se krajem.

Kraj český, jindy smuten, tich,
je pojednou pak samý smích,
a celý ten náš český svět
je samý zpěv a samý květ —
však krátce jen, ach krátce!

Vždyť umluvil si rek náš s ní
jen blažených vždy osm dní!
Pak vrací se zas v dumnou říš,
a Vesna dá mu medu číš —
on opiv se zas usne.

Balada rajská

Šla Maria, šla do ráje,
kdo ji potkal, pěkně klekl,
uklonil se, „Zdravas!“ řekl.
Jenom svatá Eližběta
nepoklekla, nezdravila;
Maria se zastavila.
„Poslouchej ty, copak je to?
Vypadáš jak neduživá —
i tvá záře celá křivá —
oko mdlé a chůze líná —
vždyť jsi jako umučení,
což ti v nebi zdrávo není?“
Svatá s výčitkou se staví,
kysele dí: „Bože milý,
já mám strašně dlouhou chvíli!“ —
„Dlouhou chvíli, dlouhou chvíli!
Každá patronka své lidi
opatruje, v lásce řídí —
kohopak jsem tobě dala?“
Svatá zdvihá oči černé
a dí smutně: „Ženy věrné!
Pět set let jsem zde už svatou,
hledám, pátrám, jak se sluší,
nemám ještě jednu duši.
Jenom jednou přišla zpráva,
že kdes v Čechách žena jistá
je jak anděl věrná, čistá:
než však zrak můj sletěl dolů
na ochranu její ctnosti —
bylo už zas po věrnosti!“

Romance o Karlu IV.

Král Karel s Buškem z Vilhartic
ted' zasedli si k dubovému stolu –
ti dva už pili mnohou číši spolu
a zapěli si z plných plic.
„Nuž, dej sem zlaté číše, páže,
a nalej vína - dolej výš -
dnes, pane Bušku, čehos zviš!“
král Karel vesel káže.

„Zde po tom víně, Bušku, slyš,
domácí slunce naše vloni hrálo -
tot' první víno, které v Čechách zráló -
aj tedy vzhůru, pijme již.“
A pili - král však náhle prsknul -
„To, že je víno? tehle kvas?
Vždyť křiví ústa, láme vaz!“
a zlostně rukou mrsknul.

„Eh - vezu révu z Burgund sem,“
král dál a dál si v zlosti svojí vede,
„a takovouhle peluň mně z ní svede
ta velebná česká zem!
Jsem přesvědčen, když broskve vsadím,
že sčesám trpké trnky z nich,
a chceš-li klidit pustý smích,
zde růže sázet radím!

Však jaká země - taký lid!
Vás kdyby učít chtěli všichni svatí,
zda všimnou si jich Češi paličatí -
bud' svatý rád, když není bit!
Jak bych zde mlátil otep slámy!
Necht' chci co chci, za krátký čas
se všechno jinak zvrtně zas -
mám já to bídu s vámi!“

Přec zas číší k ústům zdvih,
a napiv se své velké dobré oči
ted' kradmo přes stůl po soudruhu točí,
ten však je jako pěna tich.
Jen - aby marně nezahálel -
pan Bušek máčel ret a pysk
a víno ku půnebí tisk
a po jazyku válel.

„Ba, je to bída,“ děl zas král
a rychle zavdal sobě vína znovu,
tak rychle, jak by bránil zlému slovu;
však kolem úst už úsměv hrál.
„Mám žízni umřít? - Na mou víru,
tys oslep, páže - nevidíš,

že přede mnou je prázdná číš? -
A dej mi dobrou míru!

„Pij, Bušku - již se nezarmuť -
a poslyš, co ti král tvůj moudrý praví:
můj jazyk je jak známo vybíravý -
a našel již v tom víně chuť.
Víš - zkoumat třeba, Bušku milý,
to víno má svůj zvláštní ráz,
zprv trpké, ale milé zas -
my, myslím se už vpili!“

„Nu, vidíš králi: tak náš lid!
Má duši zvláštní - trochu drsná zdá se -
však květe po svém, v osobité kráse –“
ted' přerušil svůj náhle klid,
hned rozveselen Vilhartice -
„ach, přiblíž k tomu lidu hled
a přitiskneš svůj k němu ret
a neodtrhneš více!“

Balady z Knihy veršů:

Dědova mísa

V kamnech praská, dědek každou chvíli
zvadlé ruce sobě zahřívá,
kolo vrčí, syn si s prací pílí,
nádobu si z dřeva vyrývá.

Kolečko si divnou píseň šumí,
vnoučeti se očka kmitají –
„Hele, co náš táta všecko umí,
jak mu tříšťky z rukou létají!

Dřevo ukradl jsi v panském lese –
komu děláš z něho koryto?“
„Dědovi; - již se mu ruka třese,
nádobí už všechno rozbito.“

„Nauč mne to!“ – „Vida toho kluka,
nač by tvá to ruka uměla?!“
„Až se tobě třásti bude ruka,
koryto ti synek udělá!“

V kamnech praská, dědek shrben pláče,
zvadlé ruce syn mu zulíbá,
kolo mlčí, vnouče kolem skáče –
„Táto, proč se kolo nehýbá?“

Slaměný vínek

Před mrzutým soudcem děvče stojí,
studem, strachem oči k zemi klopí,
vyhaslé má oči, bledé tváře,
na rtech hřích a v tvářích hřichu stopy.

Soudce pokračuje: „Pověz nyní,
co ta stébla asi znamenají;
skrývalas je na prsou svých - jisto,
že cos zvláštního ta stébla tají!“

Děvčeti se náhle oči zrosí –
„Ovšem, že cos tají - ty můj bože,
dalo mně tři stébla na památku
troje slzami provlhlé lože.

První stéblo, zde to žluté, dlouhé,
líhávalo se mnou na otepi,
když umíral v náruči mé slabé
hladem nebohý můj otec slepý.

Druhé rudší, kratší vzato z lože,
na němž bratr u vězení zchřadl;
drahý bratr živil mne i sebe,
měli hlad jsme a - můj bratr kradl.

Třetí nejkratší a nejbělejší,
jediná to památka mně zbyla
z lože, na němž matka beznadějná
mrtvé jsem své dítě porodila.“

NERUDA, Jan. *Básně*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1973.

- 1) Co je balada a co romance?
- 2) Dodržuje Neruda dnešní dělení (např. Balada česká, Romance helgolandská)?
- 3) Shrň obsah jednotlivých básní.
- 4) Ve kterých baladách najdeš sociální prvky (které jsou tzv. sociálními baladami)?
- 5) Kde najdeš ironii a humor?
- 6) Kde je náboženský motiv? Přistupuje Neruda k tomuto vážnému tématu s úctou?
- 7) Kde je motiv historický?
- 8) Která báseň popisuje charakter českého národa?
- 9) Kde vystihuje obecné lidské vlastnosti (špatné – hamižnost)?
- 10) Ve kterém literárním díle jsme se setkali se smrtí, která vábila nemocné (umírající) dítě? Kde se objevila nadpřirozená síla lákající nešťastného muže?
- 11) Kdo to byl bratr Paleček? Které jeho vlastnosti autor zvýraznil a které potlačil?
- 12) Kde se objevuje motiv návratu z říše mrtvých (ve spojitosti s jarem)?
- 13) Ve které pověsti lákaly tajemné bytosti námořníky zpěvem (zlatými vlasy apod.), až nakonec ztroskotali?

Řešení:

- 1) Balada má tragický konec, romance má končit optimisticky, má mít radostnou nebo zábavnou náplň (úplně původně byl prvek milostný).
- 2) Ne, např. Balada česká je obsahem spíš romance, Romance helgolandská je velmi baladická; Neruda pracoval podle dobového úzu (zvyku), kdy se to až tak nerozlišovalo.
- 4) Balada dětská, Balada stará – stará!, Dědova mísa, Slaměný vínek.
- 5) Balada rajska, ironie i v Romanci o Karlu IV.
- 6) Balada rajska; ne.
- 7) Romance o Karlu IV., Balada česká.
- 8) Romance o Karlu IV.
- 9) Balad helgolandská.
- 10) Král duchů (Goethe), Toman a lesní panna (Čelakovský).
- 11) Šašek krále Jiříka, skutečná historická postava; zvýraznil jeho chuť užívat si života (dobré jídlo, humor); potlačil jeho pomoc druhým.
- 12) Řecké báje – Persefona a její zimní pobyt u Háda a letní u matky Déméter na zemi.
- 13) Sirény (Homér – Odysseus); Lorelei (německá pověst + H. Heine).